

14 - Мавзу Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари таннархи

Режа

1. Ишлаб чиқариш харажатлари тушунчаси ва маҳсулот таннархи. Таннархининг турлари
2. Маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг ташкил топиши ва гуруҳланиши.
3. Маҳсулот таннархини ҳисоблашнинг услубий асослари ва хусусиятлари
4. Маҳсулот таннархини пасайтириш имкониятлари

1. Ишлаб чиқариш харажатлари тушунчаси ва маҳсулот таннархи. Таннархининг турлари

Қишлоқ хўжалик маҳсулотини ишлаб чиқариш тармоқда ишлаб чиқариш ресурсларини (меҳнат, ер, сув ва моддий ва бошқа)ни ишлатиш билан чамбарчас боғланган, қайсики ишлаб чиқариш жараёнида қисман ёки бутунлай истеъмол қилинади, уларнинг қиймати эса тайёр маҳсулотга ўтади. Истеъмол қилинган ва маҳсулотга ўтказилган ишлаб чиқариш ресурсларининг жами йиғиндиси маҳсулотни ишлаб чиқариш харажатлари дейилади. Ишлаб чиқариш харажатлари икки хил бўлади: ижтимоий харажатлар ва корхона харажатлари. Ижтимоий харажатлар бу жамиятнинг у ёки бу маҳсулот ишлаб чиқариш учун қилинган харажатларининг жамидир. Улар маҳсулот қийматидан ташкил топади ва ўз ичига қуйидагиларни олади:

1. Бевосита ва билвосита меҳнат ҳақи харажатлари (ажратмалари билан);
2. Ягона ер солиғи;
3. Истеъмол қилинган моддий ресурслар қиймати;
4. Қўшимча маҳсулот қиймати.

Қўшимча қиймат бошқариш, маориф соғлиқни сақлаш, муҳофаза, кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш ва бошқаларга қилинган харажатларни қоплашга сарфланади. Маҳсулотлар қийматининг асосий қисми корхона харажатларини ташкил этади ва унинг таркибига меҳнат ҳақини, ишлаб чиқаришда қатнашган асосий воситаларнинг йиллик эскиришини машина ускуналар, айланув воситаларининг қиймати, айрим солиқлар, тасовлар ва бошқалар кирди. Маълумки, маҳсулот ишлаб чиқариш харажатлари хўжалик юритишнинг барча шаклларида маҳсулот қийматининг ажралмас қисми ҳисобланади. Харажатларнинг қийматдан фарқи такрор ишлаб чиқариш жараёнининг барча фазаларида намоён бўлади. Ишлаб чиқариш сферасида харажатларнинг шаклланиши қиймат ташкил топишининг биринчи этаpidир. Бунда ишлаб чиқаришнинг ўзи меҳнат жараёни ва қиймат яратиш жараёнининг бирлиги бўлиб ҳаракат қилади. Бу ерда жонли меҳнат жараёни ва қиймат яратиш жараёнининг бирлиги бўлиб ҳаракат қилади. Бу ерда жонли ва буюмлашган харажатлар ҳамда тадбиркорлик ялпи маҳсулот, шу жумладан қўшилган қийматни яратади. Ишлаб ишлаб чиқариш сферасида қиймат ва корхона харажатлари сферасидаги боғлиқлик амалий аҳамиятга эга. Нооқилона хўжалик юритиш, ишлаб чиқариш ресурсларидан етарли даражада самарали фойдаланмаслик тўғрисида сарфланган барча турдаги бевосита ва билвосита харажатларнинг самарадорлиги пасаяди.

Ижтимоий ҳаражатларнинг, бинобаринг қийматнинг маълум бир қисми сифатида ишлаб чиқариш ҳаражатлари пулда ифодаланади. Шунинг учун ишлаб ҳаражатларига ишлаб чиқариш ресурсларининг қўлланилгани эмас, балки истеъмол қилинган қиймати киради. Ишлаб чиқариш ҳаражатлари таркибига меҳнат яратган жами қиймат эмас, балки тўланган бевосита ва билвосита меҳнат ҳақи қўшилади. Ишлаб чиқариш ҳаражатларига ер ресурслари қиймати эмас, ундан фойдаланиш билан боғлиқ ҳаражатлар (ер учун тўлов, ижара ҳақи ва бошқа), асосий воситаларнинг қиймати эмас, фақат амортизация суммаси, моддий оборот воситаларидан фойдаланилган миқдор киради. Корхонанинг маҳсулот ишлаб чиқариш ва сотиш ҳаражатлари тўлиқ таннархнинг асосини ташкил этади.

Демак, маҳсулот таннархи корхонада маҳсулот ишлаб чиқариш ва сотиш учун сарфланган жорий, яъни ҳар йиллик пулда ифодаланган ҳаражатларнинг жами йиғиндисидир.

Корхонанинг маҳсулот олиш учун сарфланган ҳамма ишлаб чиқариш ҳаражатлари йиғиндиси ялпи маҳсулот таннархини ифодалайди ва қуйидагича ҳисобланади:

$$YMT = I \setminus C.X \text{ ёки}$$

$$YMT = MX + ET + A + Mat.Xap$$

Асосий ва қўшимча маҳсулот бириликнинг таннархи жами ишлаб чиқариш ҳаражатларини ялпи маҳсулот миқдорига нисбати билан топилади:

$$T = \frac{I \setminus C.X}{YMT} \text{ ёки } T = \frac{MX + ET + A + Mat.Xap}{YMT}$$

Маҳсулот бирлиги таннархидан ташқари айрим ишларнинг (трактор, автотранспорт, ишчи ҳайвон ва бошқалар), шунингдек қишлоқ хўжалигига яроқли ерга ишлов бериш, бир бош ҳайвондан маҳсулот олиш ҳаражатларини ҳам аниқланади.

Ҳаражатларнинг шаклланиш этапларига қараб, таннарх-нинг қуйидаги турлари мавжуд бўлади:

- 1.Технологик
- 2.Ишлаб чиқариш
- 3.Коммерция ёки тўла таннарх

1.Технологик таннархига, маҳсулотни ишлаб чиқариш технологияси билан боғлиқ бўлган, шунингдек, бўлимларда бригада, ферма ва цехларда ишлаб чиқаришни бошқариш ва ташкил қилиш билан боғлиқ ҳаражатлар киради.

2.Ишлаб чиқариш таннархи технологик таннархларнинг йиғиндисини, корхонани ва ишлаб чиқаришни бутунлай бошқариш билан боғлиқ ҳаражатларнинг (умумхўжалик ҳаражатлари) йиғиндисини ифодалайди.

3.Коммерция ёки тўла таннарх ишлаб чиқариш ҳаражатларининг жамиси ва маҳсулотни сотиш билан боғлиқ бўлган, муомала ҳаражатларининг йиғиндисини ифодалайди. У фақат товар маҳсулот учун ҳисобланади.

Бундан ташқари, ҳисоблаш характериға қараб қуйидагича таннарх турлари аниқланади:

- 1.Режа таннархи.
- 2.Дастлабки, вақтинчалик ва тахминий таннарх
- 3.Ҳақиқий таннарх

1. Режа таннархи, бу корхона режалаштираётган даврда-ги маҳсулот бирлигига сарфланиши лозим бўлган хара-жатлар йиғиндисини ифодалайди.

2. Вақтинчалик ёки тахминий таннарх эса 9 ойлик ҳақиқий харажатларни ва 4-кварталдаги режа харажатларини ўз ичига олади.

3. Ҳақиқий таннарх эса йил охирида корхона хўжалик фаолиятини яқун қилишда йиллик ҳисоботлар асосида ҳисобланади. У олинган ялпи маҳсулот учун сарфланган ҳақиқий харажатлар асосида ҳисобланади. Маҳсулот таннархи шаклланиш жойига қараб, индивидуал (конкрет корхонада, уюшма ва бошқа), зона (маълум бир зонанинг ўртачаси) ва тармоқ таннархларига бўлинади (мамлакат бўйича ўртача).

2. Маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг ташкил топиши ва гуруҳланиши.

Маҳсулотлар (ишлар, хизматлар)ни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларини ташкил топишини ҳисоблаш ва уларни гуруҳларга бўелиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 5 февралдаги 54-сон қарори билан тасдиқланган Низом талаблари асосида амалга оширилади. Ушбу Низом бўейича харажатларни ҳисоблаш 1995 йилда бошлаб тажриба шаклида ишлаб чиқаришга жорий эта бошланган эди, 1999 йилдан эса амалиётга кенг доирада фойдаланишга киритилган.

Низомнинг «Умумий қоидалар» бўелимида кўрсатилишича ушбу ҳужжат «...юридик шахсларнинг, шунингдек юридик шахс бўелмасдан туриб тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахсларнинг маҳсулот (ишлар, хизматлар)ни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларини яниқлашнинг ягона услубияти асосларини белгилайди».

Мазкур Низом бухгалтерия ҳисобини юргизишда ва солиққа т ортиладиган базани аниқлашда харажатларни ҳисоблаб чиқишда пайдо бўеладиган тафовутларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган бўелиб, хўежалик юритувчи субъект фаолиятининг рентабеллигини ва бозор рақобатбардошлигини аниқлаш мақсадида хўежалик фаолиятининг барча харажатларини ҳисоблаб чиқиш, молиявий натижаларни аниқлаш ва улар тўғрисида тўелиқ ва аниқ ахборотни шакллантиришнинг асосини яратади.

Ушбу Низомга асосан маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархига киритиладиган ва киритилмайдиган харажатлар бўелади:

I. Маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархига киритиладиган харажатлар:

а). бевосита ва билвосита моддий харажатлар;

б). бевосита ва билвосита меҳнат харажатлари;

в). бошқа бевосита ва билвосита харажатлар, шу жумладан ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўелган устама харажатлар ;

II. Ишлаб чиқариш таннархига киритилмайдиган, бироқ асосий фаолиятдан олинган фойдада ҳисобга олинадиган ҳамда давр харажатларига киритиладиган харажатлар:

а). сотиш харажатлари;

б). бошқариш харажатлари (маъмурий сарф харажатлар);

в).бошқа операцион ҳаражатлар ва зарарлар.

III.Хсезжалик юритувчи субъектнинг умумхсезжалик фаолиятидан олинган фойда ёки зарарларни ҳисоблаб чиқишда ҳисобга олинмаган хсезжалик юритувчи субъектнинг молиявий фаолияти бўйича ҳаражатлари:

- а).фоизлар бўйича ҳаражатлар;
- б).хорижий валюта билан операция бўйича салбий курс тафовутлари;
- в).қимматли қоғозларга қўйилган маблағларни қайта баҳолаш;
- г).молиявий фаолият бўйича бошқа ҳаражатлар.

IV.Фавқулодда зарарлар, у даромад(фойда)дан олинмаган солиқ тўлангунга қадар фойда ёки зарарларни ҳисоблаб чиқишда ҳисобга олинади.

Энди юқорида санаб келинганларни турларга бўлинишини (классификацияни) кенгрок кўриб чиқамиз:

- I.1.Ишлаб чиқариш билан боғлиқ моддий ҳаражатлар;
- I.2.Ишлаб чиқариш хусусиятга эга бўлган меҳнатга ҳақ тўлаш ҳаражатлари;
- I.3.Ишлаб чиқаришга тегишли бўлган ижтимоий суғуртага ажратмалар;
- I.4.Асосий воситалар ва ишлаб чиқариш аҳамиятига эга бўлган номоддий активлар амортизацияси;
- I.5.Ишлаб чиқариш тусидаги бошқа ҳаражатлар.

II.Давр ҳаражатлари деганда бевосита ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ бўлмаган ҳаражатлар ва сарфлар тушунилади: бошқарув ҳаражатлари, махсулотни сотиш ҳаражатлари ва умумхсезжалик аҳамиятига эга бўлган бошқа ҳаражатлар.

Давр ҳаражатларига қўйидаги моддалар киради:

- II.1.Сотиш ҳаражатлари;
- II.2.Маъмурий ҳаражатлар;
- II.3.Бошқа операция ҳаражатлари;

II.4.Ҳисобот даврининг келгусида солиқ солинадиган базадан чиқариладиган ҳаражатлари.

III.Молиявий фаолият бўйича ҳаражатларга қуйидагилар киради:

III.1.Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан белгиланган ҳисоб ставкалари доирасида ва улардан юқори доирада қисқа муддатли ҳамда узоқ муддатли кредитлар бўйича, шу жумладан тўлов муддати келган ва узайтирилган ссудалар бўйича тўловлар;

III.2.Мол-мулкни узоқ муддатли ижарага олиш(лизинг) бўйича фоизларни тўлаш ҳаражатлари;

III.3.Чет эл валютаси билан операциялар бўйича салбий курс тафовутлари ва зарарлар;

III.4.Сарфланган (қимматли қоғозларга, шубҳа корхоналарга ва ҳоказоларга) маблағларни қайта баҳолашдан кўрилган зарарлар;

Ш.5.Ўз қимматли қоғозларини чиқариш ва тарқатиш билан боғлиқ ҳаражатлар;

Ш.6.Молиявий фаолият бўйича бошқа ҳаражатлар, шу жумладан салбий дисконт.

IV.Фавқулодда зарарлар – бу ҳоҳажалик юритувчи субъектларнинг одатдаги фаолиятидан четга чиқувчи ҳодисалар ёки операциялар натижасида вужудга келадиган ва ҳоҳ бериши кутилмаган одатдан ташқари ҳаражатлар моддаларидир. Бунга фавқулодда моддалар ва давр ҳаражатлари таркибида акс эттирилиши керак бўлган сўтган давр моддалари кирмайди.

У ёки бу модданинг фавқулодда зарарлар моддаси сифатида акс эттирилиши учун у қуйидаги мезонларга жавоб бериши керак:

- Корхонанинг одатдаги ҳоҳажалик фаолиятига ҳос эмаслик;
- Бир неча йил мобайнида такрорланмаслиги керак;
- Бошқарув ходими томонидан қабул қилинадиган қарорларга боғлиқ эмаслик.

Тегишли моддаларни фавқулодда ҳаражатларга киритиш ёки киритмаслик тўғрисида қарорлар қабул қилишда ишлар амалга ошириладиган шароитларни ҳам ҳисобга олиш лозим. Масалан, агар ҳоҳажалик юритувчи субъект алоҳида иқлим шароитларда жойлашган бўлса, у ҳолда иқлим шароитларига боғлиқ ҳолдаги ишламай туриб қолишлар фавқулодда деб баҳоляниши мумкин эмас, чунки ушбу модда «бир неча йил мобайнида такрорланмаслиги керак» мезонига жавоб бермайди.

I.Меҳнат ҳақи (ажратмалари билан) ҳаражатлари. Уларнинг таркибига қуйидаги моддалар киради:

1.Қабул қилинган меҳнатга ҳақ тўлаш шакллари ва тизимларига мувофиқ белгиланган тариф ставкалари ва лавозим маошларидан келиб чиқиб ҳисобланган, амалда бажарилган иш учун ёки сарфланган вақт учун ҳисобланган меҳнат ҳақи;

2.Касб маҳорати ва мураккаблик учун тариф ставкаларига ва окладларига устамалар;

3.Иш режими ва шароити бўйича турли хил устамалар, қўшимча ҳақ, компенсациялар ва бошқалар киради.

II.Моддий ҳаражатлар. Моддий ҳаражатлар таркибига ишлаб чиқариш характеридаги иш ва хизматлар ҳақи, ишлаб чиқаришда фойдаланиладиган, меҳнат предметлари ҳаражатлари киради: сўзи ишлаб чиқарган ва сўтиб олинган уруғ ва қўсчатлар, юунга уруғни экишга тайёрлаш ва ортиш-тушириш, экиш жойига олиб бориш ҳаражатлари кирмайди; моллар ва паррандаларни боқиш учун сўзи ишлаб чиқарган ва сўтиб олинган ем-хашак; қишлоқ ҳоҳжалигининг бошқа маҳсулотлари – гўенг ва бошқалар; минерал сўғитлар, бактериал ва бошқа препаратлар; нефт маҳсулотлари; ёқилғи; четдан ва сўз электр станциясидан олинган электроэнергия; бошқа моддий сўрафлар, шу жумладан, таъмирлаш учун материаллар ва захира қисмлар, сўсимликларни ҳимоя қилиш воситалари, медицинаментлар ва препаратлар, маҳсус кийимлар ва бошқа кам баҳоли ва тез тўзийдиган предметларнинг эскириши; ёрдамчи саноат

3. Маҳсулот таннархини ҳисоблашнинг услубий асослари ва хусусиятлари

Қишлоқ хўжалигида маҳсулот таннархини ҳисоблаш тармоқ хусусиятларидан келиб чиқадиган бир қанча хусусиятларга эга:

1. Деҳқончиликда маҳсулот ишлаб чиқаришнинг йиллик цикли, шунингдек иш вақти ва ишлаб чиқариш вақтининг мос келмаслиги маҳсулот таннархини ҳисоблашни фақат хўжалик йили тугагандан кейин амалига ошириш кераклигини кўрсатади.

2. Кўпгина деҳқончилик экинлари ва турли-туман чорвачилик маҳсулотларини олиш бир-бири билан боғлиқ.

3. Тугалланмаган ишлаб чиқариш суммасини аниқлаш фақат йил охирида 1 январ ҳолатида аниқланади. Бу харажатларга келгуси йил ҳосили учун қилинган харажатлар киради.

4. Ҳақиқий таннархи фақат йил охирида аниқланади, йил даврида эса режа харажатлари билан ҳисобланади, бу эса ҳақиқий харажатларни йил охиригача аниқлаш имконини бермайди.

5. Турли хил маҳсулотларнинг турли жойларга етказиш харажатларнинг турли туманлиги

Қишлоқ хўжалигида ўсимликчилик ва чорвачилик маҳсулотларининг барча асосий турлари бўйича, шунингдек ишлаб чиқаришга хизмат қилувчилар бўйича ҳам таннарх ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари таннархини ҳисоблашда маълум бир кетма-кетликни сақлаш тавсия этилади:

1. Асосий воситаларни сақлашга мўлжалланган харажатларни режалаштириш ва харажатлар учёти объектларга қараб тақсимланади;

2. Асосий ишлаб чиқаришга хизмат кўрсатадиган қушимча ва ёрдамчи саноат ишлаб чиқариши маҳсулоти (иш ва хизмат) таннархи ҳисобланилади;

3. Ерларни суғориш ва захини қочириш бўйича харажатлар тақсимланади, экинларни чанглатишда асаларичилик хизмати ҳисобдан чиқарилади;

4. Бригада, ферма, цех ва умумхўжалик харажатлари тақсимланади;

5. Режалаштириш ва учёт объектлари бўйича ишлаб чиқариш харажатларининг умумий қиймати аниқланади;

6. Ўсимликчилик маҳсулотлари таннархи ҳисобланилади;

7. Озуқа цехларини сақлаш бўйича харажатлар тақсимланади;

8. Чорвачилик маҳсулотлари таннархи ҳисобланилади;

9. Молларнинг тирик вазни таннархи ҳисобланилади;

10. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш билан боғлиқ бўлган, ёрдамчи (саноат) ишлаб чиқариш маҳсулотлари таннархи ҳисобланилади;

11. Ўсимликчилик, чорвачилик ва саноат ишлаб чиқариш товар маҳсулотларининг коммерция (тўлиқ) таннархи ишлаб чиқариш таннархига сотиш харажатларини қўшиш йўли билан ҳисобланилади

Алоҳида маҳсулот турлари бўйича таннархни ҳисоблашда аввало асосий, туташ ёки қўшимча ва ёрдамчи маҳсулотларнинг турлари бўйича миқдори аниқланади. Аммо ҳар бир маҳсулот тури бўйича ишлаб чиқариш харажатларининг учётини алоҳида ташкил қилиб бўлмайди. Шунинг учун барча турдаги маҳсулотлар

ўртасида ишлаб чиқариш харажатларини тақсимлаш қуйидаги усуллар ёрдамида амалга оширилади ;

1. Харажатларни бевосита маҳсулот турларига олиб бориш

2. Алоҳида қишлоқ хўжалик экинлари турлари маҳсулотлари бўйича, хайвонлар маҳсулотлари турлари учун умумий бўлган белгилари бўйича харажатлар олинadиган маҳсулот турлари учун умумий бўлган белгилардан бирининг миқдори аҳамиятига пропорционал равишда тақсимланади.

3. Алоҳида турдаги маҳсулотларни олишга кетган харажатларни эксперт йўли билан баҳолаш ва уларни маълум бир кўрсаткичларда акс эттириш ;

4. Маълум бир экиндан (моллар гуруҳи, тури) олинadиган маҳсулот тури бўйича харажатларни, марказлашган тартибда ўрнатилadиган иктисодий жиҳатдан асосланган коэффицентларни қўллаш ёрдамида, центнер – коэффицент ва бошқа шартли бирликларнинг миқдорига пропорционал тақсимланади. Уларни аниқлашда маҳсулот турларидан бирининг бирлигига тўғри келган харажат бир деб қабул қилинади, бошқа маҳсулотлар бирлигига қилинган харажатлар шу бирликка нисбатан олиниб коэффицент кўринишида ифодаланади;

5. Харажатлар маҳсулотни сотиш баҳоси бўйича баҳола-гандаги маҳсулот қийматига пропорционал тақсимланади.

Масалан: ғалла экинларини етиштириш ва йиғиб-териб олишдаги ишлаб чиқариш харажатлари: ғалла, ғалла чиқити ва похол таннархидан ташкил топади ва қуйидагича ҳисобланади:

ҒЭИ/ЧХ-БМХ (похол)

ҒТ = -----

ҒМ+(ҒЧМ*ҒС)

Ғкч=ҒТ*С

ҒТ – 1 ц. ғалла таннархи, сөм

ҒЭИ/ЧХ - ғалла экинларини етиштириш учун ишлаб чиқариш харажатлари, сўм

БМХ - бошқа маҳсулот харажатлари (похол), сўм

ҒМ - ғалла миқдори, ц

ҒЧМ - ғалла чиқитлари миқдори, ц

ҒС - ғалла чиқитларидаги, ғалланинг салмоғи

6 160 000-660 000

ҒТ = ----- = 106,80 сўм

50 000+(3000*0.5)

Тгч=106,80 * 0.5=53,4 сўм

Сутчилик подаси бўйича харажатлар қуйидагича тақсим-ланади:

сутга - 90% бузоққа - 10%

(ССИ/чХ - БМХ) * 0,9

СТ = -----

СМ

(ССИ/чХ - БМХ) * 0,1

БТ = -----

БС

СТ - 1 ц сутнинг таннархи, сўм.

БТ - 1 бош бузоқнинг таннархи, сўм.

ССИ/чХ - сигирни сақлашга ва озиклантиришга кетган ишлаб чиқариш харажатлари, сўм.

БМХ - бошқа маҳсулот харажатлари, сўм (гўнг)

СМ - сут миқдори, ц.

БС - бузоқ сони бош.

0,9 ва 0,1 - маҳсулот турлари бўйича тақсимланганда сигирни сақлашга ва озиклантиришга кетган харажатлар салмоғи.

$(26840000 - 2200000) * 0,9$

СТ = ----- = 2376,0 сўм.

10.000

$(26840.000 - 2200000) * 0,1$

БТ = ----- = 2046,0 сўм.

1200

Қўйчилик подаси бўйича харажатлар қуйидагича тақсимланади:

Олинган қўзига тегишли харажатлар - 15%

$(ҚПСИ/ЧХ - БМХ - ҚХ) * С$

ҚТ = -----

КС

ҚТ - қўзи таннархи, сўм.

ҚПСИ/ЧХ - қўйлар подасини сақлаш ва ишлаб чиқариш харажатлари, сўм

БМХ - бошқа маҳсулот харажатлари, сўм.

ҚХ - қўзига ажратилган харажатлар, сўм.

С - шу маҳсулотнинг салмоғи.

ҚС - қўзи сони, бош.

$(440.000 - 26400) * 0,15$

КТ = ----- = 212,46 сўм

292 бош

$(440.000 - 26400 - 62040) * 0,363$

ЖТ = ----- = 21269,33 с.

6 ц

$(440.000 - 26400 - 62040) * 0,637$

ТМТ = ----- = 4306,62 с.

52 ц

ЖТ - жун таннархи с.

ТМТ - тирик вазнда гўшт маҳсулоти таннархи, сўм.

4. Маҳсулот таннархини пасайтириш имкониятлари

Маҳсулот таннархи қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши иқтисодий самарадорлигининг муҳим омили ва бир вақтнинг ўзида кўрсаткичи бўлиб ҳисобланади. Ҳар қандай маҳсулот бирлигининг таннархи икки миқдор нисбатига: ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот сифатига боғлиқ бўлади. Таннарх қуйидаги ҳолларда пасайиши мумкин:

1. Агар маҳсулот ўзгармагани ҳолда, харажат миқдори камайса.

2. Агар ялпи маҳсулот миқдори кўпайиб, харажатлар ўзгармаса.

3. Агар ялпи маҳсулотнинг ўсиш суръати харажатлар ўсиш суръатидан илгари кетса.

Маҳсулот таннархи омиллари қишлоқ хўжалигида турли тумандир. Уларни 3 гуруҳга бўлиш мумкин:

1. Таннархнинг 2 таркибий қисмига, яъни ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулот миқдори.

2. Фақат харажат миқдори.

3. Фақат маҳсулот миқдори.

1 – гуруҳга:

а). ходимларнинг моддий манфаатдорлиги.

б). ишлаб чиқаришни ихтисослаштириш ва концентрациялаш.

в). ишлаб чиқариш технологиясини қисқа вақтда ва сифатли бажариш.

2 – гуруҳга:

а). ишлаб чиқаришнинг меҳнат сиғими.

б). ишлаб чиқаришнинг ер сиғими.

в). ишлаб чиқаришнинг фонд сиғими.

г). ишлаб чиқаришнинг материал сиғими.

3 – гуруҳга:

а). қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлиги ва ҳайвонлар маҳсулдорлиги.

б). экин майдонлари ва пода структураси.

в). маҳсулотни сақлаш усуллари.

Қишлоқ хўжалигида маҳсулот ишлаб чиқариш харажатлари қуйидаги моддаларга бўлиб ҳисобланади

ЎСИМЧИЛИКДА.

ЧОРВАЧИЛИКДА.

1. Тўғри меҳнат ҳақи

1. Тўғри меҳнат ҳақи

ажратмалари билан

ажратмалари билан

2. Ўғит ва кўчатлар

2. Ем-хашак

3. Амортизация

3. Амортизация

1. Уруғлик.

4. Ишлар ва хизматлар

2. Ишлар ва хизматлар

5. ЁММ

3. ЁММ

6. Суғурта тўловлари

4. Суғурта тўловлари

7. Умум ишлаб чиқариш харажатлари

10. Умум ишлаб чиқариш

8. Бошқа харажатлар

11. Бошқа харажатлар

Қишлоқ хўжаликда асосий тур маҳсулотларга таннарх ҳисоблаш объектлари қуйидагилар:

Тармоқ турлари	Таннарх ҳисоблаш объектлари
Ўсимчилик	
Ғалла экинлари	Ғалла Ғалла чиқитлари
Техника экинлари пахта	Пахта Ғосяпоя
Картошка	Картошка
Сабзавотлар	Помидор, сабзавот, бодринг ва бошқалар
Узум	Узум, коччатлар
Мева ва резаворлар	Мева, резаворлар, коччатлар

Полиз маҳсулотлари	Қовун, тарвуз ва бошқалар
Силос экинлари	Көк масса
Бир йиллик ва кеп йиллик сётлар	Пичан Көк масса Уруғ
Чорвачилик	
Сут йсеналишидаги ЙШҚ.	Сут Бузоқ
Гөшт қорамолчилиги	Гөшт
Чөчқачилик	Гөшт, чөчқа боласи
Қораксел қөйчилик	Гөшт Жун Қораксел тери
Паррандачилик	Жөжа Тухум Гөшт
Пиллачилик	Пилла